

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

1999 m. gegužės 22 d.

Nr. 100 (21)

Saturday supplement May 22, 1999

No. 100 (21)

Įteiktos valstybinės kultūros ir meno premijos

Algimantas A. Naujokaitis

Iškiliausiems Lietuvoje ir išsivijoje gyvenantiems kūrėjams kasmet skiriamos Nacionalinės kultūros ir meno premijos — reikšmingas ir įsimintinas įvykis. Šios svarbiausios valstybinės premijos (diplomas ir 40,000 Lt) atspindi literatūros, muzikos, teatro, dailės ir kitų menų svarbiausius ir reikšmingiausius pasiekimus. Pagal nuostatus šias premijas visuomet įteikia pirmasis, svarbiausias valstybės vadovas — prezidentas.

Vasario 16-sios išvakarėse dalyvauti šiose iškilnėse, pagerbti laureatus į puošnią Vilniaus Rotušės salę gausiai susirinko sostinės šviesuomenė, aukšti prezidentūros, Seimo vyriausybės pareigūnai.

Premijas ir diplomus laureatams įteikė prezidentas Valdas Adamkus, o šių metų premijų komiteto pirmininkas poetas Sigitas Geda įtaigiai apibūdino kiekvieną laureatą ir jų kūrinius.

O ką apie save ir savo kūrybą, apie visos mūsų kultūros ir meno šandieną ir rytdieną, priėmęs apdovanojimus, išreiškė patys laureatai? Štai svarbiausios mintys.

Tekstilinkas Feliksas Jakubauskas: „Šis aukštas mano kūrybos įvertinimas labai įpareigoja, bet kartu ir suteikia tvirtybės bei įkvėpimo tolesnei kūrybai. Kai jaučiu, kad tavo geriausi darbai dar nesukurti, tada gali vėl ir vėl sėsti prie savo audimo staklių ir dirbti... Tuomet, kai tave užburia kūrybos džiaugsmas, gyvenimas tampa prasmingas, o pasaulis atsiveria savo stebuklinga pilnatve.

Savo kūriniuose visada stengiausi kalbėti paprastai, visiems suprantama ir artima jausmų kalba, kuri kildavo iš mano vidinių būsenų. Esu dėkingas savo mokytojams, kurie formavo mano meninį pasaulį. Gerus žodžius norėčiau tarti kompozicijos dėstytojai Filomenai Ušinskaitei, tapytojai Janinai Pleškunienei, o taip pat Dailės instituto dėstytojams — Vladimirui Daujotui, prisiminti Rimtą Gibavičių.

Dekoju likimui, kad visada — ne tik šią džiaugsmo minutę, bet ir kasdien šalia jaučiau ir jaučiu brangius, mylimus ir mylinčius žmones, kurie man teikė stiprybės ir išminties, į kuriuos visada galėjau remtis

Algimantas Kunčius.

Fotomenininkas Algimantas Kunčius: „Fotografuodamas premijuotą nuotraukų seriją *Tolių vaizdai*, neturėjau tikslo Lietuvą pagraziinti. Labiausiai traukė tos vietos, kur mažiau kluvinių begaliniam žiūrėjimui, kylančiam iš ilgo nerimo, negandos valandų, iš sielos ilgesio, vienatvės išpažinties, atsivėrimo ir nusiramimo“.

Aldona Jonuškaitė-Šaltenienė.

Keramikė Aldona Jonuškaitė-Šaltenienė: „Esu dėkinga likimui, kad tapau keramike. Aš jaučiu ir suvokių erdvinį meną geriau... Kūryba man yra kaip malda, kaip išpažintis...“

Mano sukurti žvėrys gyvena giliai širdyje. Jų nerasia nei miškuose, nei enciklopedijose. Kokį pavidalą jie įgauna realybėje, priklauso nuo mano dvasinės būklės, nuotaikos, aplinkos, nuo mano rankų ir akių, kartais net nuo molio ir krosnies. Labai dažnai aš no-

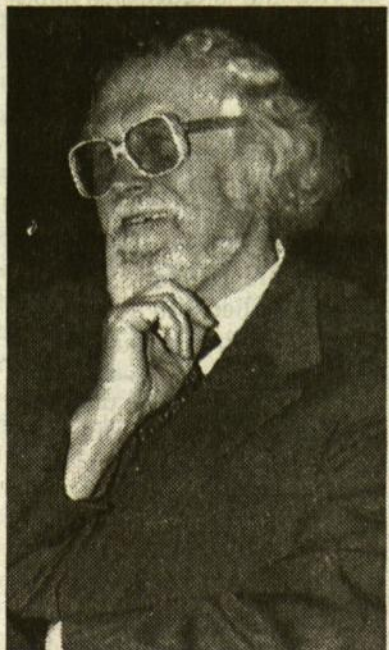
riu jiems sukurti namus ir laukus... Bet pats nuostabiausias dalykas, kad aš galiu bendrauti su ugnimi, kuri gali atleisti arba nubausti.

Mokau ir kitus keramikos. Bet tai pats sunkiausias, nedėkingiausias ir paslaptingas darbas.

Mes — savo laiko vaikai. Ir nieko nepadarysi, kad vieni kitus šitaip paišom, aprašom ar lipdom“.

Režisierius Algimantas Galinis pasakė, kad valstybine premija apdovanota keturių kūrėjų grupė — tai tik dalis tų, kurie prisidėjo prie televizijos laidos *Būtovės slėpiniai*. Jis paminėjo ir padėkojo istorijos mokslų daktarui Vytautui Sideravičiui, Zenonui Butkui, Vilniaus universiteto profesoriams Mečišlovui Jučui, Stanislovui Lazutkai, kalbininkams Zigmui Zinkevičiui, Broniui Savukynui ir kitiems mokslininkams, o taip pat muziejininkams, menotyrininkams. Tarp užsienio mokslininkų, padėjusių kurti televizijos laidą, paminėjo lenkų profesorių Aleksandrą Geištorą, Julijų Bardachą, Vokietijos istorikus Helmutą Olkę, Kvedlinburgo analų saugotoją dr. Loasą ir kitus, padėjusius gauti iki tol mūsų neturėtą analą, kuriame pirmą kartą aptiktas beveik prieš 1000 metų paminėtas Lietuvos vardas.

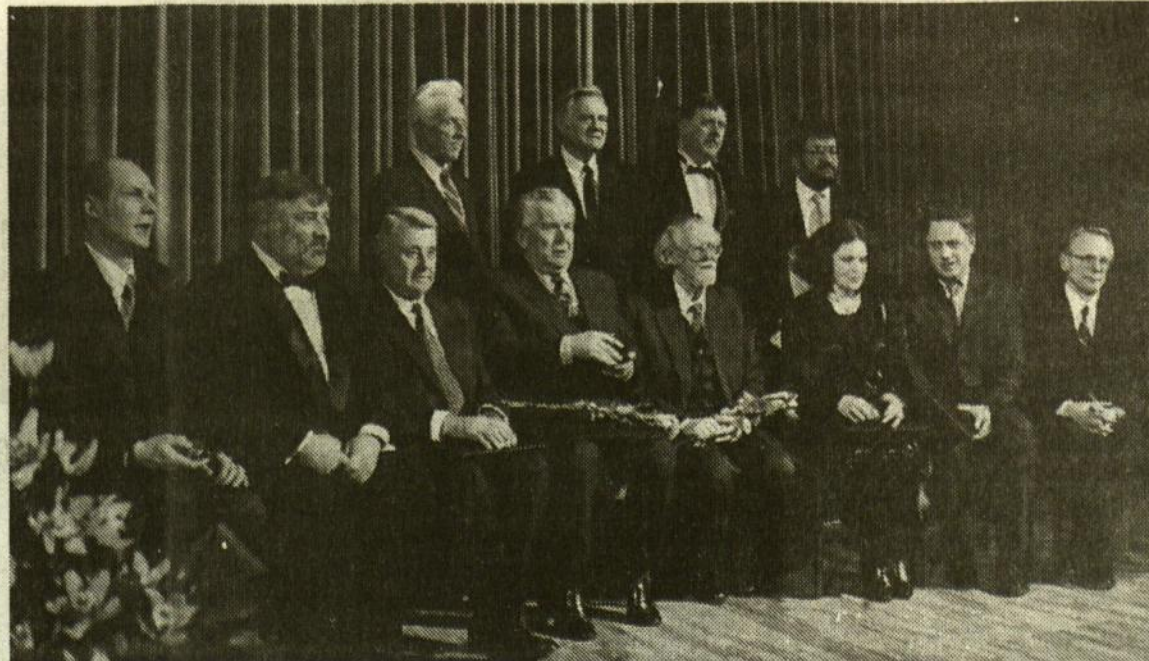
Ko gero didžiausią įspūdį paliko poeto Marcelijaus Martinaičio, sakytai, poetinė proza išsakyta gili, nuosirdi, kiekvieno sielos gelmės suvirpinanti, kalba. Matyt, ji įspūdį paliko ir prezidentui V. Adamkui. M. Martinaičiui įteikęs apdovanojimą, jis nuosirdžiai su juo pakalbėjo.

Marcelijus Martinaitis.

Užuot įprastos laureato kalbos, kompozitorius V. Bartulis netikėtai perskaitė savo sueiliuotus tekstus. Jo bičiulis, jaunas kompozitorius L. Paulauskis man pašnibzdėjo, kad

V. Bartulio kolegos, naujos muzikinės išraiškos ieškotojai — praėjusių metų Nacionalinės premijos laureatė O. Narbutaitė, kompozitorius A. Martinaitis (poeto M. Martinaičio brolis) ir V. Bartulis tarpusavyje neretai kalbasi poezijos kalba.

Valstybinių kultūros ir meno premijų laureatai su prez. Valdu Adamkum (stovi II eil. antras iš kairės). Paskutinis toje pat eilėje — Valstybinių premijų komiteto pirm. Sigitas Geda.

Trumpu, bet imliu, savitu, netikėtu žvilgsniu į poeziją, priėmęs apdovanojimą, prabilo ir literatūrologijos profesorius D. Sauka. Man nekilo ranka ir plunksna jo kalbą bent sakiniu sutrumpinti, nuotraukti jo originalią mintį apie poeziją kultūros magistralėse, idėjų sferose. Mano galva, D. Saukos samprotavimai turėtų sudominti tiek praėjusių metų Nacionalinės premijos laureatą A. Nykū-Niliūną, tiek kitus egzodo intelektualus, kitus šeštadienio priedo skaitytojus.

Donatas Sauka.

Apskritai, šiemetinės Nacionalinės kultūros ir meno premijos, mano supratimu, nuo ankstesniųjų išsiskiria nauju, dar neprimintu meno kelių, modernesnių išraiškos priemonių drąsiai ieškančių kūrėjų rėmimu ir pripažinimu. Tai ypač pasakytina ne tik apie D. Saukos, bet ir apie naujo, nenusakomo žanro, į pasaulinį avangardą besilygiuojančių kūrinių autorius V. Bartulio įvertinimą. Tradicinę, įprastą Lietuvos istorijos sampratą keičia, laužo *Būtovės slėpinių* kūrėjai. Premijų įteikimo iš-

Kompozitorius V. Bartulis.

kilmėse kalbėjęs kultūros ministras S. Šaltenis net išreiškė abejonę, ar *Būtovės slėpinių* autoriai iš viso būtų susilaukę premijos, jei ne komiteto pirmininko S. Gedos pastangos ir užsispyrimas. O mano galva, už tokią drąsą ir įžvalgą naujasis Nacionalinių kultūros ir meno premijų komitetas ir jo pirmininkas nusipelno pagyrimo.

Vidmantas Bartulis dažnai apibūdinamas kaip universaliausias mūsų kompozitorius. Jo rankai paklūsta opera, simfoninis veikalas, kamerinės muzikos žanras, chorinė kantata, kūrinyse etnografiniams ansambliams, dainos vaikams, muzika teatrui ir kinui, dailės instaliacijoms, džiazo festivaliams... Didelė kompozitoriaus patirtis (yra parašęs muziką daugiau kaip šimtui spektaklių) leidžia jam surengti unikalius, nenusakomo žanro pasirodymus, kuriuose sutinkame muzikuojančius personažus su kaukėmis, užgriūva surrealistiška scenografija, elektroninių skambesiu lavina, radijo triukšmas ir fejerverkai... Savo režisuojamose garšinėse „dramose“ neretai į sceną išveda jis pats, atlikdamas pagrindinio personažo vaidmenį. Viena reikšmingiausių savo kūrinių operoje *Pamoka* (libretas paties kompozitoriaus pagal E. Ionesco dramą) V. Bartulis sumaniai diriguoja keistam „virtualiam orkestrui“ bei dainuojantiems aktoriams, savo vidine energija ir įtaigiais gestais teigdamas stiprią įtaigą. „Ne kartą kolegų pavadintas „renesansinių užmojų asmenybe“.

V. Bartulio kūryba nepaprastai aktyviai veikia mūsų sąmonėje susiklosčiusius muzikos stereotipus: kas jinai, šioji mūza, kaip ji funkcionuoja, kaip atstovauja didžiosioms ir amžinosioms vertybėms? Kartais jis tiesiog apverčia mūsų sampratą ir konvencijas. Tikru „fantazijos teatru“ iškart buvo pavadinta čia minėtoji opera. *Pamokos* pastatymas susilaukė didžiulio pasisekimo, projektas išsėkavo labai daug pasiūlymų dalyvauti įvairiuose muzikos bei teatro festivaliuose. Vienas iš pagrindinių šiuolaikinės muzikos pasaulio žmonių, *Varšuvos rudens* festivalio organizatorius Krzysztof Knittelis, pamatęs spektaklį,

susizavėjęs jo genialumu, negalėjo atsistebėti „kodėl niekas tokių dalykų nėra daręs! Juk tai paprasta ir genialu!“ V. Bartulio atvėrtoji kūrybos erdvė yra ištisas naujos muzikos srautas, kurio paveikla kyla ir iš niekad neapleidžiančio aštraus ir sveiko humoro. Dar įdomiau, kad tas humoras reiškiasi sykiu su baugiais, net šurpinančiais egzistencinių gelmių atvėrimais. Stulbina tos muzikos jungtys — šėlmas ir kontempliacija, skausmas ir palaima, lengvabūdiškumas ir vidinė sukaupis, intymumas ir dramatiškumas, sarkazmas ir nuosirdumas.

Tekstilinką Feliksą Jakubauską taikliausiai galima būtų apibūdinti kaip eksperimentuojantį klasiką. Tokį teiginį patvirtina jo gobelenai — tradiciškai nauasti, primenantys senųjų meistrų kilimus, bet naujoviškos tematikos ir plastinės išraiškos.

Jau pora dešimtmečių, kai menininkas su savo darbais dalyvauja tarptautinėse parodose. Nuo 1988 m. jo kūrinių eksponuoti Lodzėje, Kyto, Budapešte, Bratislavoje, Minneapoly, Pitsburge (čia praėjusiais metais už kilimą *Lietus saulėje pievoje* dailininkas įvertintas pagrindiniu prizu). Vien 1998 m. F. Jakubauskas dalyvavo 15 parodų. Jo kūrinių rasime Lietuvos Dailės, Lietuvos Istorijos ir etnografijos, Kauno M. K.

TV laidos „Būtovės slėpiniai“ apdovanojami autoriai. I eil. iš kairės: Alfredas Bumblauskas, Edvardas Gudavičius; II eil. Albertas Žostautas, Algimantas Galinis. Nuotr. A. Žižiūno

Čiurlionio dailės muziejuose, Šaržos Meno muziejuje Jungtinuose Arabų Emiratuose, Meno muziejuje Šombateli Vengrijoje. F. Jakubausko gobelenai yra dovanoti ne vienai karalienei ir prezidentui, Lietuvoje jie puošia Vilniaus Jau-nimo teatrą, Lietuvos Kultūros institutą, Visagino atominę elektrinę, o taip pat pasaulio banką Vašingtone, Šveitsvango gimnaziją Norvegijoje.

Daugelis apdovanojimų pasaulinėse parodose F. Jakubauskui skiriama būtent už profesionalumo jungtį su audimo naujovėmis ir tautinės tekstilės pajauta. Jo kūryboje organiška dera klasikinės gobeleno audimas ir abstrahuota liaudies meno ornamentika.

F. Jakubauskas kuria klasikinių gobelenų, naudoja tradicines natūralias medžiagas (dažniausiai vilną ir šilką), bet jo darbai tokie šiūlaikiški, jog galutinis rezultatas, regis, nieko bendra neturi su akademine tradicija. F. Jakubauskas tvirtai laikosi pagrindinių klasikinio gobeleno principų: monumentalumo, plekštumos vientisumo, tankaus gobeleninio audimo. Jo gobelenuose neišnyksta vaizduojamasis pradai, tačiau renesansinio ar baroko „paveikslas“ stilistiką keičia abstrakčiosios dailės principai.

Apie profesorius **Donatą Sauką** ir jo knygą *Fausto amžiaus epilogas* nesuradau taiklesnių žodžių, kaip kitos profesorės, maloniai talkininkavusios mums šioje „byloje“, — Vandos Zaborskaitės įžvalga.

Tokios knygos, kaip *Fausto amžiaus epilogas* rašomos visą gyvenimą — kaupiant erudi-ciją, literatūrinę ir gyvenimišką patirtį, jos randasi iš susikaupimo ir atsakomybės, didžiulėmis proto ir valios pastangomis. Jų ieškojimo iš-eities plotmė yra goethiškasis pasaulis, jose atsiskleidžianti vidinė sąvngdos jėga, populiariskumas — kaip visos asmenybės gaivinantis principas; Faustas, kaupiantis viso gyvenimo kaip nuolatinio, nepabaigiamo tapso dvasinę energiją ir išmintį „Stirb und vverde!“ — Numirk ir tapki! — kaip būties gilusis principas.

(Nukelta į 3 psl.)

Dail. tekstilininkas Jakubauskas (kairėje) po premijos įteikimo rašo autografa Kultūros ir meno instituto direktoriui Arvydui Matulioniui. Nuotr. Algimanto Žižiūno

ANTANAS VAIČIULAITIS GRĮŽTA Į TĖVIŠKĘ

Kai mano kūnas bus žolė, aš miegosiu savo
brangiųjų lygumų krašte.
Vejamis padvelkus, linguosiu su pievų pražydusia gele.
Klausysiuos bičių dūzgimo ir vėversio dangų mėlynam.
Čiulbės kleve strazdas ar beržė baltam. — — —

Antanas Vaičiulaitis.

Redakcija gavo rašytojo, poeto, lietuvių literatūros klasiko Antano Vaičiulaitio žmonos Joanos Vaičiulaitienės laišką, kuriame ji rašo:

„Pranešame draugams ir pažįstamiems, kad Antano Vaičiulaitio, mirusio 1992 m. liepos 22 d., palaikai parvežami Lietuvon.

Po atsisveikinimo apeigų Vilniuje š.m. birželio 23 d. bus išlydėti į Vilkaviškio katedrą ir po pamaldų atsiguls tėviškos kapinaitės, šalia motinos ir tėvo.

Ir tegul pildosi A. Vaičiulaitio ilgesio žodžiai:

Girdėsiu, kaip dienos ir naktys praeina,
kaip žengia kilni mano giminė, —
Taip švelniai, kaip švelniai šiulena atolų žolė. —

Dainuosiu jums giesmę nemiršančios tautos,
Jūs žingsnius lydėsiu nuo rytmečio rūko lig vakarinės žaros.

Pieva

ANTANAS VAIČIULAITIS

ODĖ ŽUVUSIEMS PARTIZANAMS

Palaiminti, kurie kaip šventgirių klevai sugriuvo
Ir, rankomis apglėbę šiltą žemę,
Jai kvėpė paskutinį savo žadą:
Kaip kūdikiai prie motinos krūties prigulę,
Išliejo savo brangų kraują.
Nei krūmai šaknimis, kiekviena gysla
Jie gėrė juodą savo žemės garą.
Mirties ekstazėje
Jaunatviškais veidais, lyg mylimieji, —
Stelmužės ažuolai drūti, vaikeliai, —
Jie paskutinį kartą lietė girių žolę.

Palaiminti, kurie, šventoj kovoj ištverę,
Po Tavo kojų krito:
Surink jų kūnus, Tėve, kaip gailiausią rasą,
Iškelk jų sielas dangiškon šviesybėn,
Priglausk prie savo mylinčios krūtinės.

Minint Partizanų dieną...

Iš poezijos rinkinio *Ir atlékė volungė*.

„Kai mano kūnas bus žolė, aš miegosiu savo brangiųjų lygumų krašte“... Nuotr. Algio Jakšto.

MILOŠO ŽVILGSNIS Į MŪSŲ ŠIMTMETĮ

Algirdas Landsbergis

Atvertčiame neseniai JAV išėjusia naujaisiu Česlovo Milošo knyga *The Roadside Dog* (Pakelės šuo). Jos išorė kukli, kaip ir pavadinimas, tekstai trumpučiai. Ne jau 90-metis poetas čia bus sušlavęs savo raštų atliekas ir nuotrupas? Netrukus įsitikiname, kad tas įspūdis klaidingas. Nors kai kurie tie minit tekstai ir galėjo pasilikti užrašų knygelėje, daugelis jų — tuzinas eilėraščių, gyvenimo išpažinties fragmentai, mintys apie senatvę, filosofiniai apmąstymai, teologinės meditacijos, literatūrinės strelės — atveria išties pasaulėlius.

Poeto dalia ir pati poezija autoriui kupina prieštaraimų. Poezijoje glūdi tiesos apie gyvenimą ir mirtį, kurių negalima rasti kitur. Tačiau poezija, kiekvienas menas, anot jo, yra įrodymas, kad „mes esame sveiki... nors mums tai nelengva prisipažinti“. Kas išlieka iš to viso kunkuliavimo? „Pora eilučių enciklopedijoje“, atsako Milošas. Ir vis

Česlovas Milošas.

dėlo jis nenustoja rašęs. Lenkų poezijos pasididžiavimas, JAV kritikų ir poetų vis dažniau linksniojamas kaip didžiausias šiuolaikinis JAV poetas, Milošas prisipažina, kad moderniojoje poezijoje ir moderniajame pasaulyje jis nesijaučia visai kaip namuos. Įmestas į, jo žodžiais,

tarptautinę žuvienę, staiga susivokia, kad jis sėdi savo provincijoje, savo mieste, savo gamtovaizdyje, ir „pradeda tai laiminti“.

Knygoje pakartotinai išnyra Lietuva: jos „ugnimi ir kalaviju“ paženklinta praeitis, Amerikos lietuvių poros atsivėlimas savo gimtajai kalbai, poeto lietuviškoji vaikystė: „Aš buvau vaikas iš provincijų, kur medinėje bažnytelėje žmonės meldėsi Dievui žmogaus kūnu, o iš liepmedžio išskapuoti saulė ir mėnulis buvo jo palyda“.

Milošas nėra būdingas modernus poetas ir dėl savo ypatingo dėmesio religijai. „Aš gyvenau ypatingais laikais, — rašo jis, — kai žmogaus vaizduotės turinys nepaprastai keitėsi, Dangus ir Pragaras pradingo, išaušo benamystės amžius“. Poetas klausia, kaip jis galėjo negalvoti apie tai ir stebisi, kad jo dėmesys tam buvo retenybė.

Tačiau autorius primena, kad religinis jo eilėraščių turinys nėra „tikinčiojo konstrukcija — jis išaušo iš mano abejonių, nerimo ir nevilties, jiems beišeikant formos“. Šis religinis poetas neišitenka katalikiškoje doktrinoje, jam artimos ir gnostikų ar manichejų idėjos. Ketvirtame šimtmetyje jis būtų buvęs apkalintas erezija, o keturioliktame būtų susidūręs su inkvizicija. Vienas mūsų „pažangiojo“ šimtmečio paradokso yra, kad jo didžiosios naikinios inkvizicijos, su kuriomis susidūrė ir Milošas, per daug trumpesni laiką toli pralenkė „tamsiusios amžius“.

Viena svarbiųjų Milošo knygos temų yra „apdairusis nihilizmo žavesys“ — moderniojo pasaulio ir poetų akistata su metafiziniu Niekio. Taip ši knyga susiliecia su autorių gyvenimu apibendrinančiais Al-

tos istoriją ir, kaip minėjau, carų ir kaizerio priešininkus apskelbti buvus jų rėmėjais, arba kovojusius dėl Nepriklausomybės išvadinti svetimų imperialistų talkininkais.

Tokios nesąmonės po nesąmonių pilamos į jaunuolių moksleivių galvas ir širdis. Tie patys apynasriai maunami ir literatūros mokslui. Štai 1985 metais Elena Biliutytė parašė stambią monografiją apie *Tarybinę lietuvių poeziją Didžiojo Tėvynės karo metais*. Nesigilinant į smulkmenas, užtenka vien paties to veikalo pavadinimo, jo temos, rodančią eterio kryptį, kas pilama į mūsų tautos galvą seną ir jauseną.

Toksai buvo Bronys Raila. Jam tirti prisiminimai skambėjo lietuviška gaida.

Algirdas Gustaitis

ŽVILGSNIS Į 1999-2000 METŲ METROPOLITAN OPEROS SEZONĄ

P. Palys

Su G.F. Handel operos *Giulio Cesare* pastatymu, balandžio 24 d. užbaigus Metropolitan („MET“) operos New Yorke 1998-1999 metų sezoną, dabar galima pažvelgti ir į ateinantį — 1999-2000 metų, kuris prasidės rugsėjo 27 d. dviem populiariomis operomis: P. Mascagni — *Cavalleria Rusticana* ir R. Leoncavallo — *Pagliacci*.

Ateinančiame sezone bus pastatytos 26 skirtingos operos ir visos R. Wagner — *Das Ring* (Das Ring) prie abonentių bilietų nepriklausomai. Norint ją pamatyti, bilietus reikės atskirai įsigyti. Jie bus žymiai brangesni. Tų operų tarpe — pasaulinė premjera, John Harbison opera *The Great Gatsby*, „MET“ operos premjera Franz Lehár — *The Merry Widow*, dvi naujai pastatytos operos: R. Wagner *Tristan und Isolde* ir Arigo Boito — *Mefistofele*. (Pastaroji opera paskutinį kartą „MET“ operos teatre buvo matoma 1926 m.)

Iš viso tos 26 operos per ateinantį sezoną bus pakartotos 200 kartų. Daugiausia bus matomos: *Tosca* ir *Madame Butterfly* (po 13 kartų), *Le Nozze di Figaro* (12 k.), *Aida*, *La Bohème*, *La Traviata*, *Mefistofele* (11 k.). Tik du kartus bus matoma *Das Rheingold* ir po tris kartus — *Die Walküre*, *Giulio Cesare* ir *Moses und Aron*. Pastaroji komp. Arnold Schoenberg opera buvo sukurta pagal specialų užsakymą ir 1966 m. pastatyta „MET“ operai persikėlus į Lincoln centrą, atidarant naujusius, dabartinius, „MET“ operos teatro rūmus.

32 kartus operoms diriguos

fonso Nykos-Niliūno „Dienoraščiais“ bei Jono Meko „Eilėrašciais“, ar Arvydo Šliogerio „Niekio Vardais“ — su Niekio liejimusi į lietuvių literatūrą.

Ar nihilizmas tikrai plinta kaip nesulaikoma epidemija? Gal Milošo tamsią ateities viziją dar maitina prieškarinio Lenkijoje klestėjusi (ir netolima ateitį išpranašavusi) „katastrofismo“ srovė? Milošo fragmentiškos mintys, kaip ir kadais Pascalio „Pensees“, nėra visapusiška sistemiska studija, bet išsukantys klausimai ir įtikinančios išvados.

„Niekis“, filosofo žodžiais, „niekina“. Ir vis dėlto, kiekvienas čia paminėtųjų autorių metafizinį Niekį išgyvena skirtingai. Žvelgdamas tiesiai į Niekio tuščias akis, Milošas pareiškia, jog jį dar masina „nuostaba ir troškimas“. „Aš pasenau dėkodamas“, rašo jis.

pats „MET“ operos muzikos direktorius James Levine. Penkis *La Bohème* pastatymus diriguos garsusis tenoras Placido Domingo. Kitiems diriguoti teks rečiau.

Sezoną užbaigus, 2000 m. gegužės 11 d. įvyks iškilningas renginys, dalyvaujant Luciano Pavarotti, Placido Domingo ir Jose Carreras. Po to „MET“ operos orkestras, kartu su muzikos direktorium James Levine, išvyks į Europą ir koncertuos Portugalijoje, Ispanijoje, Kroatijoje, Vokietijoje, Čekijos Respublikoje, Austrijoje ir Šveicarijoje. Grįžę atgal į New Yorką, New Yorko ir New Jersey parkuose publikai padovanos keletą koncertų (įėjimas nemokamas).

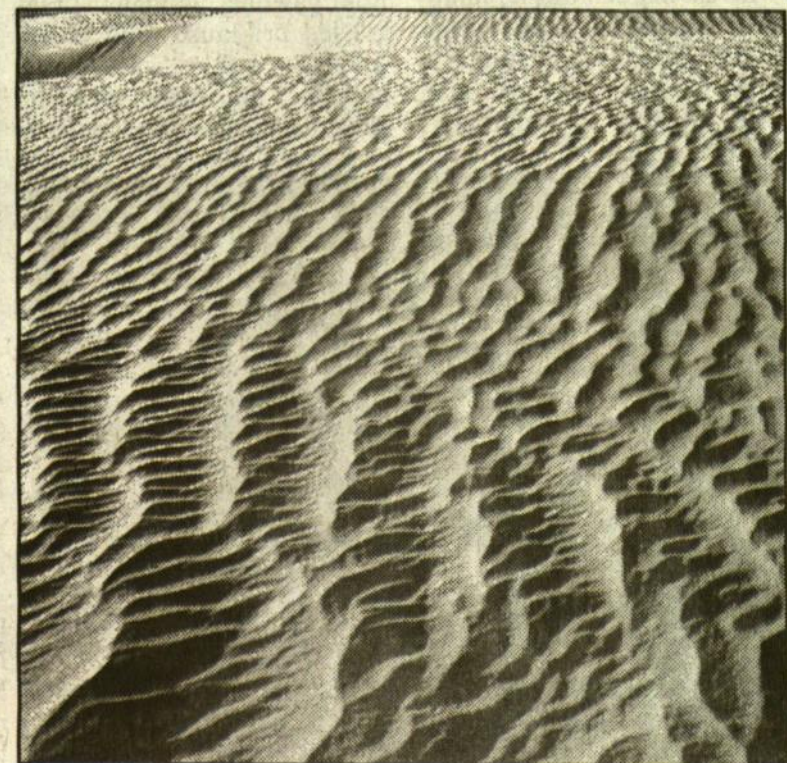
Ta pačia proga bus ne pro šalį bendrai pažvelgti į tą didžiulį „MET“ operos aparatą.

„MET“ operos teatrui vadovauja „Metropolitan Opera Association, Inc.“ Šią draugiją sudaro 42 direktoriai, 54 direktoriai — patarėjai ir 51 narys. Generalinis vadovas — Joseph Volpe, o jam talkina 13 padėjėjų. Muzikos direktorius — James Levine.

Operoje dainuoja 73 sopranai, 48 mezo sopranai, 66 tenorai, 50 baritonų ir 40 bosų. Diriguoja 21 dirigentas, o jiems talkina 42 dirigantai — pavaduotojai. Operos chore dainuoja 151 choristas. Baletė šoka 73 šokėjai. Orkestre groja 149 muzikantai. Administraciniai reikaliai tvarko 196 asmenys.

Kad tas didžiulis aparatas galėtų tiksliai veikti, jam reikia milžiniškų lėšų. Iš kur jos ateina? Pajamos, gautos už parduotus bilietus, sudaro tik vieną trečdį turimų išlaidų. („MET“ operos teatre yra 3,788 vietos. Bilietų kainos nuo 25 iki 160 dolerių.) Sykį čia paramą suteikia federalinė ir valstijos valdžia. Kultūrinė parama ypač sumažėjo pastarųjų poros metų bėgyje. Pats didžiausias pajamų šaltinis — turtingi asmenys, įvairios įstaigos, fondai ir prekybos bendrovės. 250,000 dol. (ar daugiau) dovanojo 36 meno mylėtojai; 100,000 dol. (ar daugiau) — 50; 60,000 dol. (ar daugiau) — 19; 50,000 dol. (ar daugiau) — 80; 33,000 dol. — 50; 25,000 dol. — 119 meno gerbėjų. Daug aukų po 20,000, 10,000 dol. ir po mažiau.

„MET“ operos teatras ir varšos mėnesiais neliks tuščias. Ten su baletu spektakliais koncertuos „American Ballet“ ir iš Rusijos atvykusi Mariinsky Kirov baletų trupė.

Smėlio bangos...

BRONYS RAILA — NE TIKTAI TOLI, BET IR ARTI

Broniaus Railos žodžiai, raštai žinomi visoje lietuvių tautoje. Spaudos žmonės prastardavo, kad negali prilygti Bronio Railos rašymo stiliui, vaizdingumui, minčių vystymui, sakinių sklandumui, savotiškam minties apipavidalimui, šmaikštumui, netikėtumui — iki išklausai ar perskaitai. Pats Raila prastardavo ieškąs reliatyvios tiesos.

Jungtinėse Amerikos Valstijose pradėjęs spausdinti knygoje pavidalu, kas jau buvo parašyta, 1960 metais savo knygos *Tamsiausia prieš auš-*

ra įvadė rašė:

„Turbūt niekas nespirstime pranaušauti, kada visa tai baigsis. Naktis tebetrunka, jos niūriuose šešėliuose tebeklydinėja mūsų sąmonė ir tebesipainioja mūsų žingsniai. Jie šio pasaulio pasitraukė 1997 m. balandžio 13 d. Daneta su dukrelėmis Undine ir Neringa kai kuriuos artimuosius pakvietė 1999 balandžio 17-tą atvykti į šešėlius, žiedais, paukščių nulinguotomis šakutėmis išdailintą žavą kampe su didele veranda, plačiai išsidėsčiusiu namu visai pa-

1958.III.30).

Tada su Broniu Raila važiuojame pas žinomą latvių rašytoją Anslav Eglit, o nuotrauka iš to susitikimo pridama prie šio straipsnelio.

Bronys ir Daneta Railai garsėjo gražiu, mielu sugyvenimu, abipuse draugyste. Bronys Raila, sunkiai sirgęs, iš šio pasaulio pasitraukė 1997 m. balandžio 13 d. Daneta su dukrelėmis Undine ir Neringa kai kuriuos artimuosius pakvietė 1999 balandžio 17-tą atvykti į šešėlius, žiedais, paukščių nulinguotomis šakutėmis išdailintą žavą kampe su didele veranda, plačiai išsidėsčiusiu namu visai pa-

Pagerbimas nuoširdus, vaisės nuoširdžios.

Bronys Raila knygoje *Kryžkelės*, išleistoje Lietuviškoje knygos klubo, Čikagoje 1989 m., skyrelyje vis kitaip negu buvo, rašo:

„Nei anksčiau, nei ypač laisvos Lietuvos mokytojam nereikėjo mokyklą 'artinti prie liaudies', nes ir jie, ir ta mokykla, ir pati liaudis buvo čia pat, kartu, organiškai suaugę, tų pačių siekimų ir vilčių kupini. Tik raudonieji okupantai vėliau mūsų mokyklon ir mokytojam užkrovė negandą — demonišką prievolę tyčiotis iš savo tautos laisvės valios, dėstyti suklastotą mūsų tau-

Iš kairės: Algirdas Gustaitis, Bronys Raila, latvių rašytojas Anslav Eglitis. Nuotr. Pr. Gasparonio

Pokalbis su laisvuju intelektualu iš Vilniaus

Su kultūrologu iš Vilniaus Almantu Samalavičium galėjome susipažinti praėjusį rudensį vykusiam Santaros Šviesos suvažiavime. Čia jis skaitė pranešimą apie pokolonializmą lietuvių kultūroje. Be to, buvo surengtas ištisias įdomus ir kartu labai žaismingas pokalbis, kurio metu Almantas atsiskleidė kaip įvairiausias kultūros reiškinių besidomintis bei juose aktyviai dalyvaujantis žmogus. Šią žiemą Almantas vėl sugrįžo į Čikagą. Ši kartą — ne kaip konferencijos dalyvis, bet universiteto dėstytojas. Jis semestrą buvo Illinois universiteto Čikagoje PLB Lituanistikos katedros dėstytoju. Taigi kalbinu Almantą, ką tik pasibaigus egzaminų ikarščiui.

Almantas Samalavičius.

— Gegužės pabaigoje grįžti į Vilnių. Vilnius turi savo jaukų intelektualinį gyvenimą. Jame dalyvaujantys žmonės susitinka ne tik bibliotekose ar konferencijose, bet ir senamiestio gatvėse, šalia Vilniaus universiteto įsikūrusiose kavinaitėse. Kokį išpūdį paliko Čikagos intelektualinė erdvė?

— Pusmetis yra pernelyg trumpas laikas, kad galima būtų imtis platių apibendrinimų. Siek tiek pažįstu Čikagos akademinį ir kultūrinį gyvenimą, jaučiu jo pulsą, bet lyginti neužsimeciau. To gal net ir nereikia. Vilniaus, nepaisant visų intelektualinio gyvenimo ydų — ribotumo, uždaro, kas retsykiais pavadinama provincializmu, arba netikusių intelektualų mąstymo ipročių — pavydo,

karjerizmo, pasiūlytų siaurumo ir pan., turi savo aurą. Galų gale jis yra Europos ir jos tradicijos dalis. Vilniaus universiteto alumnatas, kur kava puodeliui ar vyno taurėi renkasi rašytojai, universiteto dėstytojai ir studentai, redaktorių darbuotojai, yra toji erdvė, kurios gali pavydėti bet kuris kitas miestas. Čia galima pajusti Europos pulsą. Ir svarstomos temos, ir pats poreikis būti kartu, bendrauti geros architektūros fone yra europietiškas reiškinys. Čikagoje jokios analogiškos erdvės neaptikau. Tačiau lyginti skirtingas kultūras ir skirtingus bendravimo ipročius galgi netiktų. Pridursiu tik tie, kad šiltesniu oru Vilnius kelia vis daugiau panašumo su išpūdingiausiomis Europos sostinėmis.

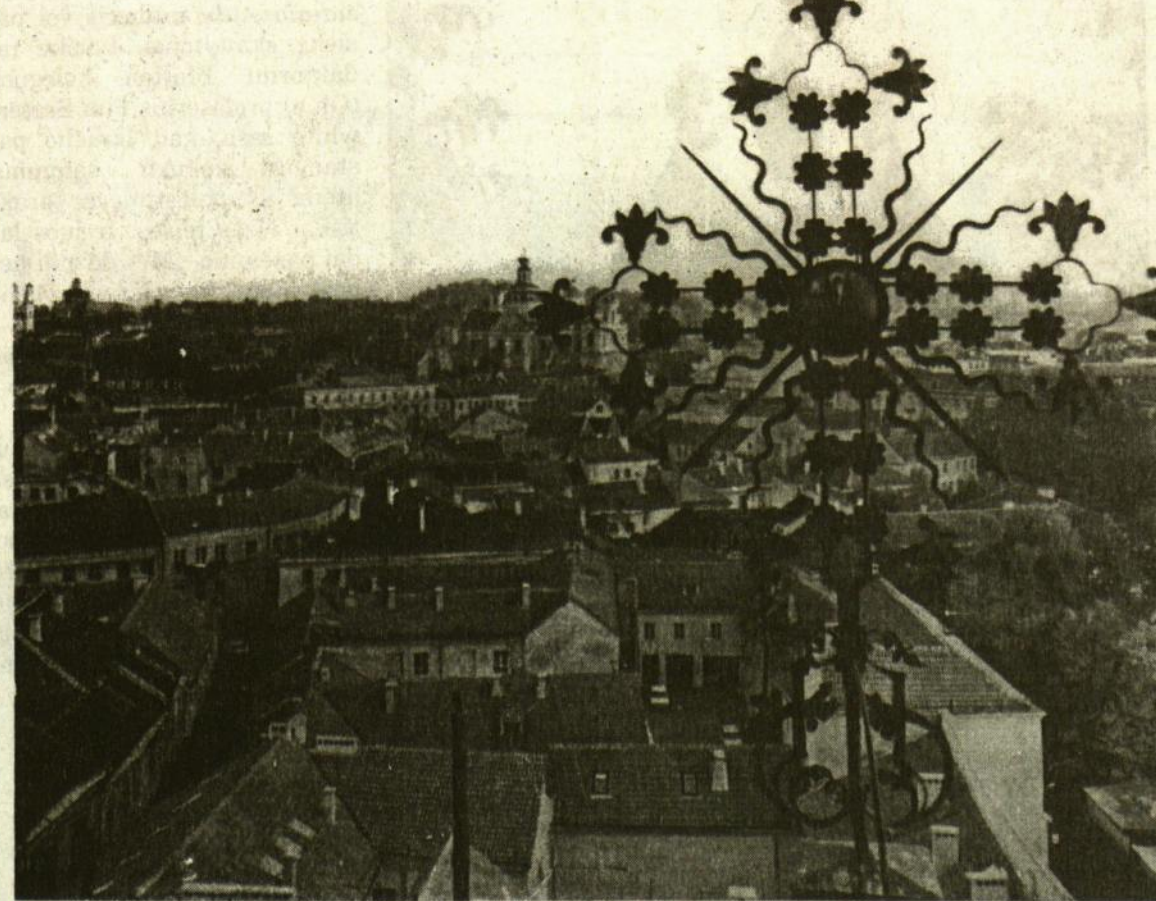
— Papasakok savo intelektualinę istoriją — apie jos pradžią ir Tavo tolesnę veiklą.

— Keista ir nelabai tipiška ta mano istorija. Kadai studijavau skulptūrą dailės mokykloje ir privačiai, veržiausi į

Dailės akademiją, o baigiau anglų kalbos studijas. Teko verstis ir žurnalistika, mokytojavimu, ir administraciniu darbu (Rašytojų sąjungoje). Dabar jau šeštus metus dėstau universitetuose. Pirmą kritikos straipsnį parašiau mokytojaudamas Vilniaus provincijoje niūriais brežnevizmo laikais, kai atrodė, kad esu pasmerktas klampiam provincijos liūniui. Už tą pirmą straipsnį esu dėkingas ir skolingas savo tėvui — jis paskatino rašyti, o vėliau buvo tuo mokytoju, kokio neradau nė viename universitete. Dabar kartais pajuokauju, kad esu paskutinis Lietuvos autodidaktas, nes savo akademinius ir intelektualinius akiračius atradau be formalių institucijų pagalbos. O rimčiau kalbant, literatūros kritika dėsninai persipynė su platesniais teoriniais interesais. Iki šiol man svarbiausia ugdymo institucija yra ne universitetas, bet biblioteka. Šiaip jau sąmoningai priešinuosi moderniojoje epochoje įsigalėjusiam specializacijos mitui ir manau, jog kultūros ateitis priklausys ne uždaram specializacijai, bet platesniui interesui žmogui, kad ir kaip tokias pastangos būtų stengiamasi palausti. Beje, daugelis Vakarų ir JAV autorių šiuo metu svarsto panašias problemas. Atrodo, imama suvokti, kad pasaulis ir žmogaus realybė yra integresnė nei tos protoribos, kurias tvėria specializacija, profesionalizacija ir ugdymo įstaigos.

— Kaip išsivaizduoji dabartinės kultūros žmogų ir jo galimybes kurti įvairių, jam idomių klausimų derinių, o ne vien rūpintis siauru vieno dalyko supratimu?

— Galima tarti, kad šandieninėje kultūroje agresyviai dominuoja Švietimo epochos ir modernybės produktas — specialistas, virstantis uždaru specialistu, nebeišmanantis ir nebesuvokiantis nei pasaulio sandaros, nei kultūros erdvės. Žinoma, neįmanoma žinoti visko. Tačiau, jei istorikas nebesusišneka su sociologu ar filosofu, literatas su architektu ar muziku, tai rodo, kad kultūra yra pasiekusi katastrofišką krizę. Tai galima pastebėti ir aukštojo mokslo struktūroje. Tai yra modernaus ir Švietimo epochų ideologijos padariniai. Beje, pastaraisiais dešimtmečiais pasaulyje daugėja knygų, kuriose stengiamasi apmąstyti tokio katastrofiško proceso padarinius. Visa tai yra intelektualiniai signalai, jog pervertiška mąstymą reikia keisti. Esu tarpdisciplininio dialogo šalininkas ir ne tik manau, bet ir tikiu, kad rimčiau pasistengus, galima išbristi iš specializacijos ir profesionalizacijos sukurtos aklavietės. Humanitarika ir yra toji erdvė, kurioje turėtų susitelkti įvairios disciplinos, įvairūs požiūriai į pasaulį ir kultūrą. Tačiau tam reikia sąmoningo veiksmo: įvairių humanitarikos sritčių, universiteto disciplinų dialogo, pokyčių programose. Galų gale sociologams, politologams ir kitų specialybių atstovams reikėtų įveikti „mokslo“ mitą. Nei humanitarika, nei sociologija, nei politika nėra joks mokslas — tai tik pasakojimai. Kai šitas mitas subyrės, manau, kultūros samprata turės radikaliai pakeistis.

Vilniaus stogai

— Tark keletą žodžių apie savo parašytas knygas.

— Prieš penketą metų parengiau būrelio žinomų Lietuvos autorių eseistikos rinktinę anglų kalba. Leidinys vadinosi *Lithuanian Shift*. Jame buvo rašoma apie mūsų politinio ir kultūrinio gyvenimo tikrovę bei išsakyta autentiškas mąstantių žmonių santykis su savo gyvenimu laiku ir pokomunizmo nuotakomis. Pati mintis šovė į galvą, gūrkšnojant kavą Vilniaus senamiestyje. Tuomet su bičiuliais ginčijomės, kodėl Lietuvai atgavus nepriklausomybę intelektualai tapo vangūs; kodėl patys nieko nepasakome užsieniečiui suprantama kalba. Kadangi daugelis panašių projektų taip ir pasibaigia užstale, užsispyrėme, kad knyga išvystų dienos šviesą. Po metų ją išleido gana kukliu, berods, 800 egz. tiražu, o šiandien savo lentynoje turiu tik kelis autorinius egzempliorius. Dabar to rinkinio atsiradimą prisimenu kaip smagią intelektualinę avantiūrą ir manau, kad tai buvo nepretenzingas ir labai sava laikas, tegu ir ganetiniai margas, tekstų rinkinys. Tačiau tikrais man literatūrinis debiutas buvo *XX amžiaus vizionieriai* — eseistikos rinkinys apie žymesnes Vakarų intelektualines asmenybes bei jų idėjas. Sąmoningai pasirinkau ne akademinę rašymo formą — rūpėjo, kad jaunesnės kartos žmogus, neturėjęs progos aprėpti mūsų amžiaus problemų ir intelektualinių akiračių, gautų impulsų tolimesniems interesams. Beje, abi knygos neliko nutylėtos. *Lithuanian Shift* buvo recenzuota užsienio periodikoje, danų valstybinis radijas parengė apie ją valandos programą, kuri buvo transliuota du kartus, o „vizionieriai“ sulaukė bene šešių recenzijų (šiuo metu Lietuvoje tai tikrai nemažai) ir premijos, kurią paskyrė Lietuvos kūrybinių sąjungų draugija. Šiomet, gavus valstybės paramą, pagaliau išėjo monografija *Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia*, kurią parašėme kartu su tėvu. Tai pirmas monografinio pobūdžio darbas apie reikšmingiausią Baltijos regiono baroko paminklą.

— Kaip kilo idėja atkelti dėstyti į Illinois universitetą Čikagoje?

— Idėja kilo ne man, bet profesorei Violetai Kelertienei, kurios maloni kvietimu ir dėsciau universitete. Speju, kad ši pasirinkimą paskatino ir mūsų bendri akademiniai interesai — pokolonializmo studijos. Beje, Violetos dėka, prieš keletą metų susidomėjau šia sfera, knibindamas pokomunizmo problemas ir ieškodamas įdomesnių ir perspektyvesnių teorinės analizės versmų. Anuomet Vilniuje su paskaitomis lankėsi profesorės kolega ir bičiulis, taip pat rašantis šia tema. Buvo pats vidurvasaris, tad lietuvių intelektualai į skelbtą paskaitą nesusirinko. Tačiau tie keletas žmonių, kurie susidomėjo paskaitininku, vėliau keletą valandų įdomiai praleidome, diskutuodami neformaliaje aplinkoje. Man šie pasišnekėsiai atvėrė naują akademinių tyrimų perspektyvą. Tokia buvo mano kelionės į Čikagą preliudija.

— Idėja kilo ne man, bet profesorei Violetai Kelertienei, kurios maloni kvietimu ir dėsciau universitete. Speju, kad ši pasirinkimą paskatino ir mūsų bendri akademiniai interesai — pokolonializmo studijos. Beje, Violetos dėka, prieš keletą metų susidomėjau šia sfera, knibindamas pokomunizmo problemas ir ieškodamas įdomesnių ir perspektyvesnių teorinės analizės versmų. Anuomet Vilniuje su paskaitomis lankėsi profesorės kolega ir bičiulis, taip pat rašantis šia tema. Buvo pats vidurvasaris, tad lietuvių intelektualai į skelbtą paskaitą nesusirinko. Tačiau tie keletas žmonių, kurie susidomėjo paskaitininku, vėliau keletą valandų įdomiai praleidome, diskutuodami neformaliaje aplinkoje. Man šie pasišnekėsiai atvėrė naują akademinių tyrimų perspektyvą. Tokia buvo mano kelionės į Čikagą preliudija.

— Kaip, tavo manymu, šis „intelektualinis nuotykis“ — pusę metų trukusi akademinė veikla Amerikoje praturtino Tavo patirtį; galbūt įkvėpė naujiems užmojams Lietuvoje, apie kuriuos dabar galėtum nors kiek papasakoti?

— Nors teko nemažai buvoti įvairiose Europos valstybėse su paskaitomis, pranešimais, pirmą kartą turėjau galimybę ilgesnį laiką dalyvauti kito krašto akademiniame gyvenime ir, kas ne mažiau svarbu, padirbėti geroje bibliotekoje. Būdamas Čikagoje, parengiau naują kursą architektūros studentams (tikiuosi, kad kitamet jis igaus knygos formą) ir baigiau formuoti studiją *Universiteto idėja*, kurią vėlyvą rudenį turėčiau įteikti leidėjams. O šiaip galiu pridurti, kad pasijutau laisvesnis ir radikalesnis visuomenės kritikas. Galvoje dirba kelių straipsnių idėjos, bet įgyvendintinos jos bus veikiausiai Lietuvoje. Juoba, kad mūsų krašto intelektualinė kultūra dar tik ima formuotis, o problemų į valias. Kad ir koks nedėkingas darbas patiam autoriui būtų visuomenės ir kultūros kritika, šiuc metu pats gyvenimas tiesiog perša temas ir problemas. Jas nutylėti arba apeiti būtų nusi kaltimas. Taigi tylėti nežadu.

— Ačiū už pokalbį! Kalbėjosi Rūta Birštonaitė

ITEIKTOS PREMIJOS

Atkelta iš 1 psl.

Knygoje aprėpiamas žvėžis europinis poezijos žvaigždynas, jungiantis praeities bei dabarties lietuvių poetus. Panoramiška poetinės minties rekonstrukcija sumanyta kaip iššūkis dabarčiai, ji parašyta vardan akistatos su dabartimi, pasirėmus ne išpūdžiu, nuotaika, bendra nuovoka, o stovint ant žinojimo ir supratimo pamato. Ji — apie vieną kultūros tarpinį, kuris jau pasibaigęs; 20 amžiaus VII dešimtmėtis yra apčiuopiama pabaigos riba. O kas dabar? Ar įmanoma kalbėti apie vertybes, kuriomis gyvena Fausto amžius — laike, kuris neigia prasmę, neiginį iškelia kaip pamatinį principą ir juo pasirėmus neatsakingai vartoja kūrybinę energiją? D. Saukos knyga lieka atvira, klausianti, abejojanti, bet drauge siūlo ir interpretacijos kodą. Pasitikėjimas būtini kaip paveldas ir tradicija yra tai, kas įmanoma teigti, įsitraukiant į begalinį tiesos ieškojimo dialogą.

Marcelijus Martinaitis yra išleidęs dvyliką poezijos rinkinių, dvi dideles rinktines, trejetą eseistikos knygų. Jau nuo rinkinio *Debesų lieptais* (1966) ir *Saulės graža* (1969) jo žodžiai tapo reikšmingais ženklais. Tokių buvo ir knygoje *Akių tamsoj, širdies šviesoje* (1974) ir *Kukučio baladėse* (pirmas leidimas 1977, antras — 1986), *Tie patys žodžiai* (1980), *Toli nuo rugių* (1982), *Gailė raso* (1989).

Nacionalinė premija jam suteikta už beveik visą ligšiolinę kūrybą, sutilpusią rinktinėje *Sugrįžimas* (išleista leidyklos „Tyto alba“) ir naujų eilėraščių rinkinį *Atrahinta* (Rašytojų sąjungos leidykla, 1996). Galima būtų prisiminti čia dedamų *Atminčių* naują versiją, papildytą 34 eilėraščiais, taip pat eseistikos rinkinį *Prilenktas prie savo gyvenimo* (pokalbiai su Viktorija Daujotyte, „Vyturio“ leidykla, 1998).

Kai jaunimas spaudoje kartais bando sukurti išpūdį, neva poezija prasidedanti tik dabar, tenka prisiminti, kas jau sukurta ir egzistuoja tautos atmintyje, kaip neištrinama poetinė savastis. Ji galėtų prasidėti ir nuo raiškios metaforos, dainuojamos ir girdimos trečdajį amžiaus „Tu numegz man, mama, kelią“. Arba tai,

kad jau prieš gerą ketvirtį amžiaus M. Martinaitis tiesai ir gyvenimui liudyti pasiūlytų eilėraščių naivuolių, kalbančius išmintį, kad sykiu su kitais tvirtintų laisvą erdvę ir laikų kaitą, kad jis ištare „tu mano žemdirbė dvasia“. Savo eilėraščiais ir kitų kūrybos interpretacijomis jis ryžosi tvirtinti, kad poetiškas kalbėjimas yra vertybė. Nėra būtinybės mokyti, spręsti, nurodinėti ar adoruoti. Užtenka paklausti M. Martinaitis skaitymo, kad suvoktum, jog poezija yra ir melodija, ir sąšaukos intonavimas, žodžių skiemenys, sakrališka tartis, vidinė tiesa ir nuoseklus tešėjimas.

Glausdamas lyrinio eilėraščio ir baladės patirtį, prisimindamas verkavimus ir raudas, M. Martinaitis išgrynino lyrikos kalbą. Metaforų konkretumas ir žodžio skalsas jo posmus daro iškalbius, bylojančius apie laiką, likimą.

Jo eilėraštis moka žvelgti į pasaulį vaiko akimis, gerbia, globoja ir guodžia. Pabrėžtina sodiečio ir inteligento laikysenos samplaika, primenanti Daukanto, Vaižganto lietuviškas vizijas.

Algimantas Kunčius — retos precizijos ir švarumo fotografijos meistras. Jo ląkstuose drauge su daiktų šviesa, sniego baltumu, mūro ir asfalto grubumu, mažyčiais kaimo nostalgijos lopinėliais — miestelių šiurkščiomis lentelėmis aptvertais daržais, pilku debesių virš priemiesčio kalvų ir klonių nuskaudrinama žiūrovo atmintis, ir mes išgyvename tai, kas kadaise patirta, regėta ar intuityviai pajauta.

Reminescencijų cikle, A. Kunčius vienoda meile fotografuoja lietuvišką kaimą ir naujamiestinius gargarus, miesto disharmonijoje pastebėjus destrukcijos pradžią, pradžios ir pabaigos tapatumą. Paprastumas — jo darbų dvasingumo ženklas, jų harmonija ir susiklausymas. „Šviesa fotografijoje — tai jos siela,“ — deklaruoja autorius.

Sekmadienų ciklas, pradėtas dar 1968-aisiais — nebūtinai grįžtančio Lietuvos kaimo apmąstymai. Jų dramatinio paslaptis — psichologinių būsenų fiksažas, siužetinė įtampa, pasakojimas, kuriuo aprėpiamas ir dangus, ir toluma, ir menkiausias akmenelis po kojomis.

Kitas A. Kunčiaus kūrybos aspektas — portretai, kuriuos kritika vadina „veido peizažais“. Kultūros žmonių portretų serijoje vyrauja atvirumas; čia nerasiau išpūsto ir perdėto sureikšminimo. Fotografas ieško kontakto, tiria aplinką, natūralius ipročius, manieras. Žmonių fotografavimas jam asmeniškas, nepakartojamas, kraują kaitinantis aktas. Pačioje naujausioje *Tolių vaizdų* serijoje A. Kunčius kuria sudvasintą, tik Lietuvai būdingo peizažo viziją. Fotomenininko ir kritiko Stannislovo Žvirgždo žodžiais, tai gyvosios šviesos palytėtos gimtosios žemės poetiniai regėjimai, universalumo ir konkretumo darna, tylos magija, žiūrėjimas į begalybę. „Tai toks Kunčius, buties draugas ir daiktų piemuo“ (filosofo A. Šliogerio žodžiais).

Aldona Jonuškaitė — Šaltinė savą kūrybą reprezentuoja skulptūrinę plastiką. Tai, ką ji kuria, yra būtent šiuolaikinė keraminė skulptūra. Sekmingas, būtent keraminis, skulptūros ir amato tradicijas jungiantis plastinis sprendimas lėmė jos savitumą ir išskirtinumą lietuvių mene.

A. Jonuškaitės šaltinės kūryba visais atžvilgiais novatoriška, atskleidusi naujų paieškų kryptį, davusi impulsų jaunesniajai dailininkų kartai. JAV surengtoje parodoje *Slapti malonumai — lietuviška versija*, kuri vyko kartu su JAV Nacionalinės keramikos tarybos surengta konferencija, menotyrininkas Tony Merino taip apibūdino Aldonos Jonuškaitės kūrybą: „Sudaro išpūdis, kad menininkė siektų iki maksimumo išnaudoti žmogiškąsias pasąmonines galias tam, kad sukurtų visas tas pribloškiančias humanoidines figūras. Darbais demonstruoja keistą, nepaaiškinamą žmogaus minties ypatybę — mūsų žavėjimąsi grotesku. Figūros deformuotos, iškreiptos. Jos tik iš tolo primena žmogaus formas, o vis dėlto hipnotizuojamai veikia žiūrovas.“

Lietuvių menotyrininkai yra išvardiję bent dešimt charakteristikų, kurios išskiria A. Jonuškaitę iš daugelio. Jos kūryba ir asmuo siejama: — su intensyviomis ir vaisingomis naujų motyvų bei technologijų paieškomis; — su mišrios technikos — keraminės mozaikos įvalda; — su mūsų taikomosios dailės orientavimu į laisvesnį raiškios būdą, peržengiant tariamas keramikos ribas; — su konceptualiosios keramikos atsiradimu ir plėtra; — su organiskumu ir improvizacija, minties laisvumu, atlikimo tobulumu.

Tesdami „begalinio tiesos ieškojimo dialogą“, iškilių pabaigai palikome kontraversiškausius, daugiausia diskusijų kėlusius Lietuvos televizijos laidos *Būtovės slėpiniai* kūrėjus, konkrečiai kūrybinę grupę iš keturių žmonių: istorikus Edvardą Gudavičių bei Alfredą Bumblauską, rezisierius Algimantą Galinį ir redaktorių Albertą Žostautą.

Būtovės slėpiniai radosi 1993 metų pabaigoje. Iki šiol televizijos žiūrovams pateikta daugiau nei pusšimtis laidų. Jos daugiausia skirtos senajai, t.y. XI-XVIII amžių istorijai. Profesionalaus, informuojančio ir, pasakytčiau, aistringio „istorinio spektaklio“ pagrindas yra dramaturginis konfliktas tarp autoritetingiausio nūdienos lietuvių istoriko profesoriaus Edvardo Gudavičiaus ir jo mokinio docento Alfredo Bumblausko. Pabrėždami (dar kartą) tai, kad tai šie du tyrinėtojai Lietuvos istoriografijoje pirmieji perėjo nuo pasakojamojo prie probleminio istoriškumo, nuo lituanocentrizmo prie Lietuvos istorijos tipologizavimo Europos kontekste. Neužmirškime, kad pirmiausia jie patraukė ir sužavėjo šimtatūkstantinę televizijos auditoriją savo grynai žmogiškosiomis savybėmis — paprastumu, gyvumu, gebėjimu artistiška apsimesti ir subtiliai intriguoti. Visu tuo, kas žadina mus iš savotiško sastingio, kas prikėlė mumyse istoriją, kaip gyvą esatį. Nebijau tarti, kad su *Būtovės slėpiniais* gavome papildomas mūsų egzistencijos dimensijas. Nebūtinai tobulas ir galutines.

„Tai lyg ir ne mokslas,“ — sako čia skeptikai, „Čia kažkas panašus į teatrą!“ — trina rankas entuziastai. Vienaip ar kitaip, bet galima teigti, kad tai pats netikėčiausias kultūrinis ir istoriografinis fenomenas, vizualinė mūsų tautos istorija, teikianti impulsus kitoms sritims, o svarbiausia — stiprinanti ir gaivianti laiką ir gyvenimo jausmą.

Parengta pagal S. Gedos kalbą Nacionalinių kultūros ir meno premijų įteikimo iškilnėse.

Leidiniai

ELEKTRONINĖ KNYGA LIETUVOJE

Remigijus Misiūnas

Viskas keičiasi. Kazkada knygą rašydavo ranka, vėliau, J. Gutenbergo išradimo dėka, ji paplito visame pasaulyje. Dabar, padedant sparčiai besivystančioms technologijoms, knyga pasitinka naują tūkstantmetį, įgijus dar vieną — elektroninę — formą.

Lietuvoje elektroninė leidyba žengia pirmuosius žingsnius. Pirmasis lietuviškas CD-ROM-as pasirodė 1996 m. ir tapino Seimo 1992-1996 m. veiklą atspindinčius dokumentus. Šiuo metu lietuviškų elektroninių knygų skaičius artėja prie dešimties. Mazdaug pusę jų sudaro trumpa, tik informacinę vertę turintys telefonų ir Lietuvos įmonių katalogai.

Didesnio dėmesio nusipelnę kiti Lietuvos istorines ir kultūrinės vertybes atspindintys CD-ROM-ai. Vienas tokių yra Vilniaus universiteto bibliotekos istoriniai rinkiniai, kurių parengė ir išleido bibliotekos darbuotojai. Jų idėją parėmė biblioteką aplankęs UNESCO generalinis sekretorius. Jo dėka CD-ROM-as buvo įtrauktas į UNESCO rengiamą projektą „Pasaulio atmintis“, kurio tikslas — įvairių tautų kultūrinio paveldo išsaugojimas. Į diską pateko patys vertingiausi bibliotekos muziejų bei jos Rankraščių, Retų spaudinių, Grafikos ir Kartografijos skyriuose saugomi dokumentai. Tarp jų yra Žygimanto Augusto, Adomo Mickevičiaus autografiniai, Napoleono Bonaparte ir Voltero laišakai, Daukšos katekizmas.

UNESCO parėmė dar vieno CD-ROM-o — *Lietuvių kalbos tarmių žemėlapis* — rengimą. Jo leidėjai — Lietuvių kalbos bei Matematikos ir informatikos institutai.

Pastarasis — Matematikos ir informatikos institutas — išleido ir kitą CD-ROM-ą — *Lietuviškos knygos metai*, kuriame tekstais, vaizdais ir garso įrašais atsispindi M. Mažvydo Katekizmo 450 sukakties minėjimo įvykiai Lietuvoje ir pasaulyje lietuvių, anglų bei vokiečių kalbomis.

Seniausios Lietuvos istorijai skirtas CD-ROM-as *Žvilgsnis į Auksą amžių*. Jame esančiame straipsnyje aptariami senųjų baltų visuomenės modeliai, visuomenės rekonstrukcijos metodai, plačiai pristatomas Dauglaukio kapinynas Tauragės rajone. Be to, diske gausu grafikų, iliustracijų, schemų, video ir animacinės medžiagos. Leidinį parengė doc. Eugenijaus Jovaišas vadovaujama Vilniaus Pedagoginio universiteto istorikų grupė, išleido Elektroninės leidybos namai.

Beje, ši leidykla parengė dar vieną CD-ROM-ą, kur surinko informaciją apie energetiką, daugiausia dėmesio skiriant branduolinei ir Ignalinos atominę elektrinei. Ji pateikta taip, kad suprastų ir nespecialistas. Kiekvienas, peržiūrėjęs CD-ROM-ą, gali įsitikinti, jog Ignalinos atominę elektrinę nėra tokia pavojinga, kaip apie ją manoma. Programa sukurta lietuvių, anglų ir švedų (pastarieji finansavo leidinio rengimą) kalba.

Ko gero, viena didžiausių lietuviškų CD-ROM-ų leidėjų būdų — jų platinimas. Kompaktiniai diskai išleisti nedeliu tiražu (tiesa, vienas elektroninės leidybos privalumų yra galimybė lengvai pakartoti tiražą) ir jų kaina Lietuvos pirkėjui gana sunkiai įkandama: nuo 50 iki 100 litų. Matyt, norėdami padaryti savo leidinius lengviau pasiekiamus, leidejai parengė daugelio iš jų „Internetines“ versijas. Beje, neretai leidejai Lietuvoje, turėdami CD-ROM-o idėją, pradeda nuo „Interneto“ puslapio, o vėliau jo pagrindu atsiranda CD-ROM-as. Šiuo metu „Internetė“ galima rasti ne vieną tokį puslapį, tačiau, ar visi jie bus išleisti ir tiražuoti, priklausys nuo to, ar jų leidejams pasiseks gauti pinigų. Pavyzdžiui, Matematikos ir informatikos institutas iki šiol negali tiražuoti dviejų išleistų CD-ROM-ų: jau minėto *Lietuvių kalbos tarmių žodyno* ir *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijos*.

Tačiau nei šie, nei kiti sunkumai neatbaido elektroninės leidybos entuziastų bei jų palaikančių. UNESCO Nacionalinės Lietuvos komisijos pirmininkė Leonarda Kuzmickienė pažadėjo, kad UNESCO pasirengusi paremti istoriko Alfredo Bumlauskio iniciatyvą — išleisti CD-ROM-ą, kur būtų sutelkti po pasaulį pasklidę Lietuvos istoriniai dokumentai. Vilniaus universiteto rektorius Rolandas Pavilionis svajoja apie universiteto istorijai skirtą CD-ROM-ą. Naujas elektronines knygas rengia Matematikos ir informatikos institutas, Elektroninės leidybos namai, kiti leidejai. Apie elektroninę leidybą galvoja ir iki šiol tradicine leidyba užsiimančiosios Lietuvos leidyklos.

Daugėjant leidejų, neabejotinai plėsis ir CD-ROM-ų repertuaras. Matyt, tik laiko klausimas, kada Lietuvoje suklauksime „hipertekstų“ parašytą romaną. Tokių idėjų esama, o šiais laikais nuo idėjos iki jos įgyvendinimo labai trumpas žingsnis.

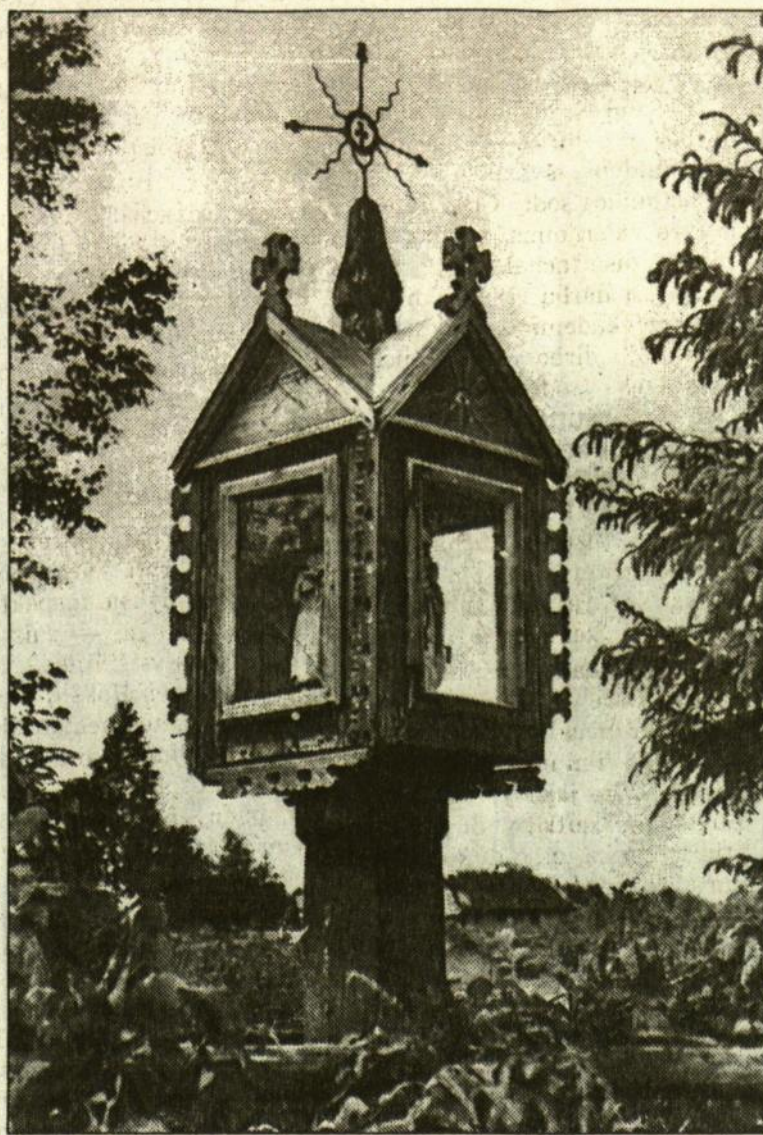
Elektroninės leidybos atsiradimas iššaukė pasaulyje dar vieną tradicinės knygos eros pabaigos pranašysčių bangą. Tačiau gandai apie spausdintos knygos mirtį dar kartą pasirodė esą kiek ankstyvi, o elektroninė knyga netapo jos žudike.

Tas pat pasakytina ir apie Lietuvą. Ir čia elektroninė knyga jau turi savo nišą, o ateityje jos vartojimo niša plėsis, sykiu padidindama keitimosi informacija galimybes.

LIETUVOS KRYŽIAI IŠ BALIO BURĄ LOBYNO

Atidengtas dar vienas žymaus kraštotyrininko Balio Burą (1897-1972) palikto lobyno klotas. Seimo leidykla „Valstybės žinios“ išleido akademiko Antano Burą ir kraštotyrininko Antano Stravinskio sudarytą albumą *Kryždirbystė Lietuvoje*, kuriame pateikta daugiau kaip tūkstantis fotografijų iš ilgos metų kaupto Balio Burą fotoarchyvo. Gegužės 7 d., minint Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną, šis albumas buvo pristatomas visuomenei Lietuvos Mokslo akademijos Madojoje salėje.

Nuo pat jaunystės B. Bur-

Koplytstulpis Pelaičių kaime (Rietavas) 1929 m.

Nuotr. Balio Burą

čas domėjosi mūsų tautos kultūros vertybėmis, liaudies kūryba. Yra užrašęs tūkstančius dainų, surinkęs liaudies meno pavyzdžių, paskelbęs šiais klausimais daug straipsnių įvairiuose periodikos leidiniuose. Tačiau vertingiausia jo kūrybinio palikimo dalis, specialistų nuomone, yra fotografijų archyvas. B. Burą pripažintą vienu etnografinės fotografijos pradininku.

Dirbdamas įvairių prieškarinio nepriklausomos Lietuvos periodinių leidinių redakcijose, savo straipsnius apie kryždirbystę, apie žymiausias Žemaitijos bei kitų vietų dievdirbius B. Burą iliustruodavo unikaliomis autorinėmis nuotraukomis. Albumo *Kryždirbystė Lietuvoje* sudarytojai taip pat stengėsi išsaugoti šį principą. Albume pateikiamos ne tik kryžių fotografijos, bet ir periodikoje spausdinti B. Burą straipsniai, taip pat autentiški, dar niekur neskelbti jo tekstai šia tematika. Buvo siekiama sudaryti kuo vientisesnį Lietuvos dievdirbystės ir kryždirbystės vaizdą. Albume išspausdinta ir B. Burą biografija. (Elta)

METMENU 76-ASIS

Net jeigu ir daug esate skaitę apie rašytoją Vincą Krėvę, A. Zalatoriaus studija apie Rytus V. Krėvės gyvenimą ir kūryboje suteiks jums daug įdomių žinių bei pastebėjimų. Ši studija spausdinama 76-ajame *Metmenu* numeryje. Kritikas apžvelgia V. Krėvės Baku periodą, išryškindamas rašytojo visuomeninę-politinę veiklą, kūrybinius užmojus ir domėjimąsi įvairiomis religijomis. *Metmenys* taip pat publikuoja Aldonos Veščionaitės, Lidijos Šimkutės ir Patricijos Šmit poeziją. Rima Praspaliauskienė nagrinėja Vakarų Europos istoriografijoje gana naują temą — „Plėšikų gaujos Lietuvoje XIX a. pirmojoje pusėje“. Pasak autorės, nusikaltėliai, kaip ir kitos visuomenės grupės, domina teisininkus, kriminologus, psichologus ir istorikus. Lietuvos draugas, baltistas Pietrus Dini 45-ajame „Santaros šviesos“ suvaziavime skaitė pranešimą „Ketveriopos kalbos samprata ir renesanso

baltų kalbotyros istoriografijos kontekstas“. Pranešimas dabar spausdinamas *Metmenyse*. P. U. Dini ištyrė, jog baltų kalbų kilmės sampratos buvo tokios: slaviškoji, romėniškoji, „puslėtinė“, ilyriškoji ir „ketveriopos kalbos“. *Metmenys* taip pat publikuoja kritiko Almanto Samalavičiaus studiją „Postkolonializmas ir postkomunistinės Lietuvos kultūra“, kurioje teigiama, kad Lietuvos postkomunistinė kultūra tebeveikia mitologizuotas mąstymas, ne tiek tyrinėjantis ir aiškinantis intelektualines veiklos įpročius, kiek idealizuojantis tautinę ideologiją arba pateisnantis sovietiniam režimui palankią intelektualinių sluoksnių laikyseną. Artūras Terškinas *Metmenu* žurnale nagrinėja lietuvių literatūros mokslo bei kritikos senų ir naujų tyrinėjimų pozicijas, akademiškumą bei kasdienybę. Jurgis Gimbutas aprašo knygą apie Kudirkos Nauj miestą.

DIDŽIAUSIA LIETUVOS BIBLIOTEKA MINI JUBILIEJŲ

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka pažymi įkūrimo 80-metį. Gegužės 19 d. bibliotekoje vyko jubiliejiniai renginiai.

Buvo pasveikinti ir apdovanojami bibliotekos darbuotojai žmonės, atidaryta bibliotekos raida, dabartį ir perspektyvas iliustruojanti jubiliejinė paroda. Mokslinėje konferencijoje apžvelgta bibliotekos 80-ties metų veikla, aktualūs kaimyninių valstybių bibliotekų veiklos bruožai. Dalyvavo Lietuvos kultūros ir mokslo veikėjai, bibliotekininkai, užsienio valstybių bibliotekų atstovai. Ši konferencija derinama su tradiciniais dešimtiesiais „Mažvydo skaitymais“.

Valstybinės bibliotekos sukurimo idėja formavosi jau XIX amžiuje. 1919 m. sausį Kaune, prie Švietimo ministerijos pradžios mokslo departamento, įsikūrė biblioteka. Tų pačių metų vasarą Švietimo ministerijos biblioteka pavadinama Lietuvos centriniu knygynu. 1919 m. gruodžio 20 d. ministro pirmininko ir švietimo ministro „Įsakyme apie centralinį valstybės kny-

PIRMAS 1999 METŲ „NAUJOJO ŽIDINIO / AIDŲ“ NUMERIS

Pirmas šių metų *Naujojo židinio/Aidų* numeris vėl pasiekė skaitytojus. Laiške redaktoriui Blufon kolegijos (Ohio) profesorius Jim Satterwhite rašo, kad Izraelio pastangos sukurti saugumą atėmė iš palestiniečių praktiškai visas teises. Ir juos labai pažemino. „Mes dažnai nepastebime, kad Izraelio politika palestiniečių atžvilgiu — sistemingas smurtas — labai panaši į apartheidą sistemą Pietų Afrikoje“.

Prezidentą Valdą Adamkų kalbina: Vytautas Ališauskas, Julius Sasnauskas ir Rūta Tumėnaitė. Iš pasikalbėjimo paaiškėja, kad išeivijoje jis turėjęs gyventi dvigubą gyvenimą. Prezidentas aiškina apie „Santaros šviesos“ organizacijos reikšmę Lietuvai, santykius su masonija ir ryšius su religija. „Jeigu aš bučiau žinojęs, kas mane laukia čia, šiandien prie mikrofono nekaltumėte su prezidentu“.

Česlovas Kavaliauskas duoda įvadą į *Šventąjį Raštą*. Tai 9 puslapių ilgumo studija. Paulius Subačius nagrinėja Lietuvos Katalikų Bažnyčios 1998 m. pasirošimus 2000 metų krikščionybės jubiliejui.

Jurga Brazaitytė pateikia 1998 metų Lietuvos politinę apžvalgą, ypač pastangas įstoti į Europos Sąjungą, privatizavimo problemas. Hipokrizijų metuose — 1998 metų pasaulio politikos apžvalgą parengė Egidijus Vareikis. Čia jis aiškina NATO ir Europos Sąjungos veiksmus.

Vienas įdomių straipsnių —

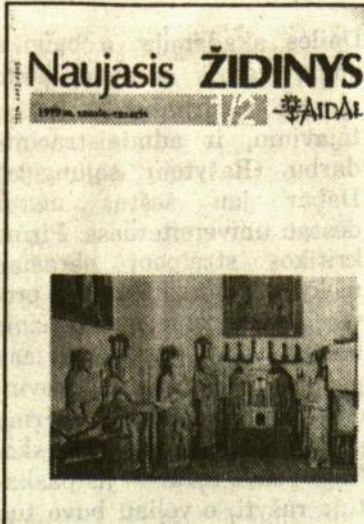
gyną“ juridiskai reglamentuotas šio knygyno, kaip Lietuvos centrinės bibliotekos, pagrindinės funkcijos.

Per praėjusius aštuonis dešimtmečius biblioteka kaupė lietuviškus spaudinius, plėtė bibliotekų tinklą. 1963 m. iš Kauno ji buvo perkelta į specialiai pastatytus rūmus Vilniuje.

1988 m. bibliotekai suteiktas pirmosios lietuviškos knygos autoriaus Martyno Mažvydo vardas, 1989 m. — Valstybinės bibliotekos statusas. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, 1991 m. biblioteka ėmė vykdyti parlamentinės bibliotekos funkcijas, o nuo 1992 m. — ir Nacionalinio bibliografijos centro funkcijas. (Elta)

• **Lithuanian Heritage.** 1999 m. kovas-balandis. Vyriausiasis redaktorius ir leidejas — Val Ramonis; administratorė Aldona Remeika. Redakcijos adresas: Baltech Publishing, P.O. Box 225, Lemont, IL 60439-0225. Išleista šešis kartus metuose.

Tai labai puošnus, tiesiog reprezentacinis žurnalas, ku-

Aldo Giordano (Europos Vyskupų konferencijos tarybos sekretoriaus) „Krikščionybė ir Europa“. Čia jis, tarp kitų tvirtinimų, vardina Europos nukrikščionėjimo priežastis.

Religijos apžvalgos skyriuje aprašomos religinės studijos Vilniaus universitete bei negalavimai ir papiktinimai rusų stačiatikių bažnyčioje. Yra taip pat kultūros ir visuomenės skyriai.

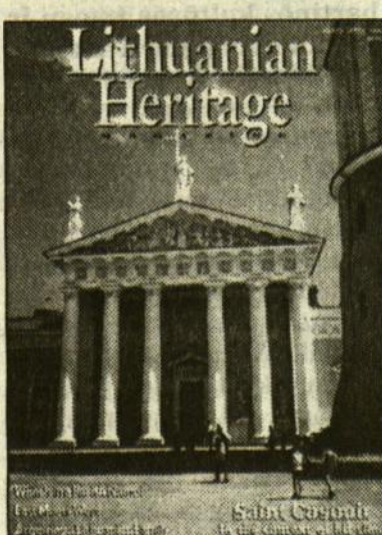
Knygų ir žurnalų skiltyje šį kartą recenzuojamos dvi sveikintaučių autorių knygos: J. Talonen *Church under the Pressure of Stalin* ir M. I. Rupnik *Nesudegančio erskėtinio liepsnoje*. Dvasinio gyvenimo pradmenys.

Greitai knygynuose pasirodys „Aidų“ leidyklos knyga *Žydų istorija*.

Naujasis židinis/Aidai, Nr. 1-2, 1999 m. sausis-vasaris. Leidžia „Aidų“ leidykla, Universiteto g. 4, 2001 Vilnius.

Prenumeratos kaina JAV — 44 dol.

Henrikas Kudreikis

rio lietuviška medžiaga spausdinama anglų kalba (vertimai puikūs). Šio numerio viršelį puošia spalvota Vilniaus katedros fasado nuotrauka. Pagrindiniu straipsniu pristatomas šventasis Lietuvos karalaitis Kazimieras ir tuo pačiu — Kaziuko mugė. Vertas dėmesio straipsnis apie šiuolaikinės lietuvių kalbos problemas ir pavojaus, yra sporto naujienų (apie senovinį lietuvių sportą „ritinį“), Lietuvos istorijos nuotraukų ir daug kitos įdomios medžiagos. Žurnalas gausiai iliustruotas.

80 metų sukaktį pažyminčios Lietuvos Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos pastatas.

Nuotr. Eltos

• **Jurgis Gimbutas.** *Lietuvos kaimo trobesių puošmenys*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 1999 m. Redaktorė Birutė Juodienė, viršelio dail. Edvardas Vocelka. Knyga 257 psl., iliustruota — 111 nuotraukų ir apie 700 piešinių. Tiražas 1,000 egz. Užsakymo Nr. 96. Leidyklos adresas: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. L. Asanavičiūtės g. 23, LT — 2050 Vilnius.

Turinys taip suskirstytas: Stogo skydai, Vėjalentės ir karnizai, Lėkiai, Kolonos, Tvorėlės, Sienų puošmenys, Langai, Durys, Varteliai ir šuliniai, Kai kas apie polichromiją, Užsklanda, Ornamentų žodynėlis, Literatūra, Santrumpos. Be to, dar yra įvadas ir pratarė.

Knygoje išsamiai aptariami visų Lietuvos etnografinių sričių kaimo trobesių išorės puošmenys, palyginami ir su gretimų valstybių architektūros dekoru. Tekstas gausiai iliustruojamas, yra ornamentų žodynėlis. Knyga skiriama visiems, kas tik domisi senąja architektūra, tautodaile.

APIE US LEIDINYS

Vis daugiau ir daugiau išleidžiama kraštotyros leidinių. Dažniausiai tai plačios mokslinės, populiariosios studijos, kuriose rašoma apie istoriją ir gamtą, kalbą ir tautosaką, etnografiją ir archeologiją, papročius ir apeigas. Autoriai — mokslininkai, kraštotyrininkai, to krašto žmonės.

Neseniai „Versmė“ išleido monografiją *Obeliai. Kriaušės*. Tai 864 psl., gausiai iliustruota knyga (tiražas 2,500 egz.). Šis leidinys yra trečioji (po *Žagarės ir Platelių*), „Versmės“ leidyklos „Lietuvos valsčių“ serijos knyga, ji skiriama Lietuvos vardo tūkstantmečiui ir Obelių 480 metų jubiliejui. Anotacijoje skaitome: „Remiantis žmonių atsiminimais, liudijimais bei rašytiniais šaltiniais gausiai iliustruotoje monografijoje aprašoma Obelių ir Kriaušės apylinkių kraštovaizdžio raida, apibūdinama šio krašto istorija nuo seniausių laikų iki Antrojo pasaulinio karo, rašoma apie partizaninį judėjimą pokario metais, spausdinama atsiminimų apie prof. M. Remerį, aprašomos tradicinės žiemos žirgų lenktynės ant Sartų ežero ir kt.“ Dėmesį patraukia K. Misiaus, J. Trinkūno, A. Druckaus, K. Driskiaus, rašytojos V. Juknaitės, A. Raugienės, V. Mačiekaus, velionio kalbininko K. Eigminio, E. Vyčio straipsniai ir pasakojimai. Lietuvos liaudies kultūros centro darbuotoja Birutė Imbrasienė aprašo savo gimtinės krikštynų ir laidotuvių papročius, jos kolega Liudvikas Giedraitis straipsnyje „Po rugpjūčio žvaigždėm“ — mamos gimtinę.